

Huszár Ágnes Olvasónapló

A most bemutatandó könyvek mind kapcsolódnak közvetve a holokauszthoz. Különösnek tetszhet persze, hogy az első egy több mint százéves történetből indítja el gondolatmenetét. Mióta azonban az angol történész, Mark Levene rámutatott a kolonializmus és a soának nevezett szervezett népirtás hasonló vonásaira, nem is annyira meglepő. Levene elsősorban az első világháborúban elveszett gyarmatbirodalmak következtében felgyúlt indulatok dinamikáját említette, de van egy másik közös vonás is, ezt bontja ki Aly történelmi elemzésében.

A magát felsőbbrendűnek gondoló ember egyszerűen elviszi magával a gyarmatokról, ami neki tetszik. Kirabolja a magánál értéktelenebbeknek gondoltak közösségét, még azzal is hízelegve magának, hogy nála jobb helyen lesz, hiszen a „vadak”, a „barbárok” értékelni sem tudják saját kincseiket. Így lehet kapcsolatot találni a német gyarmatosítóknak a csendes-óceáni szigetvilágban elkövetett rablásai és az SS-katonák második világháborús fosztogatásai között.

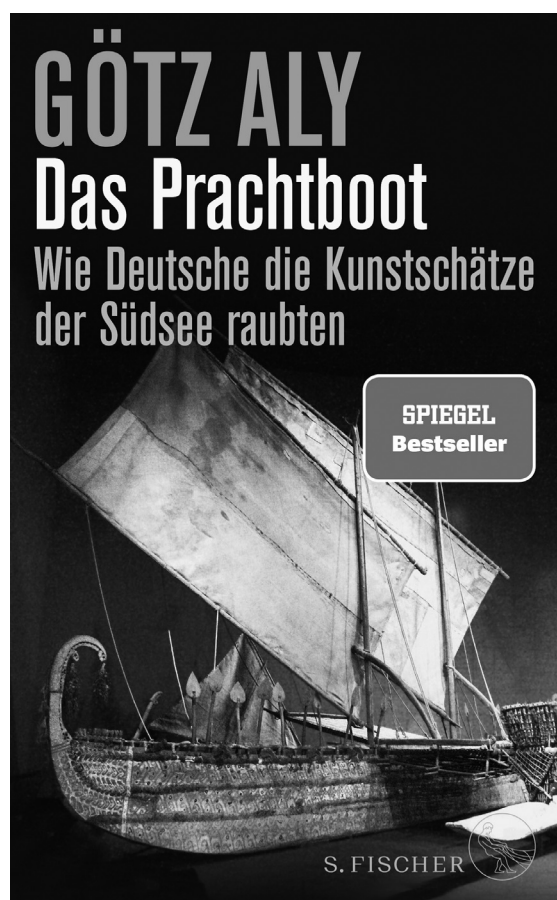
Götz Aly: *Das Prachtboot*

Wie Deutsche die Kunstschätze der Südsee raubten
[A pompás hajó. Hogyan rabolták el a németek a csendes-óceáni szigetvilág műkincseit]

Frankfurt am Main, S. Fischer, 2021., 242 o.

Kevés történésznek adatik meg az a lehetőség, hogy családtörténetével összefonódó régmúlt eseményekről tudósíthasson. Alyt történészként – mint írja – nem érdekli a családfakutatás, pedig az ő famíliájának a múltja csakugyan nem mindennapi. Török őse Buda visszafoglalása során esett hadifogságba. Beyfus tábornok vitte Poroszországba, és ajándékozta Sophie Charlotte későbbi királynőnek, aki háziszolgaként, *kammerdiener*ként alkalmazta. Aly őse megtartotta török nevét, de felvette a keresztény hitet, és családjával együtt beépült a német társadalomba.

Ebben a könyvben azonban nem róla van szó, hanem leszármazottjáról, az 1855-ben született Gottlob Johannes Aly evangélikus katonai lelkészről. Ő 1884 és 1886 között, a német gyarmatosítás fénykorában szolgált az Elisabeth nevű hadihajón.

A hajó ekkoriban tűzte ki a német zászlót az Új-Guinea északkeleti partjai mentén húzódó vulkanikus szigetcsoporthoz, amelyet a vaskancellár tiszteletére Bismarck-szigeteknek neveztek el. Ez a terület 1884 és 1914 között Német Új-Guinea néven német gyarmat volt.

Aranyat, kaucsukot, igazgyöngyöt, gyöngyházat és kakaót szállítottak innen Európába, valamint trepangot, az akkoriban kedvelt ínycsésznak számító szárított tengeri uborkát. A legnagyobb értéke a szigeteknek azonban a kókuszgyümölcs volt, ennek szárított húsát – a koprát – édességek, valamint szappan és margarin előállítására használták. A kókusztermelés fellendítése érdekében a német gyarmatosítók kiirtották a szigetek eredeti növényzetét,

munkára kényszerítették a szigetek lakóit, ami katasztrofális következményekkel járt. A nehéz testi munkától, a behurcolt betegségektől, elsősorban a szifilisztól, valamint az alkohol és a dohány élvezetétől legyengült őslakosok száma radikálisan lecsökkent. Az ősi közösségek nemcsak fizikai értelemben indultak hanyatlásnak, pusztultak ki a gyarmatosítók profitéhes kegyetlenkedései során, hanem kultúrájukat is elvesztették.

A szellemi kultúra a kihalt közösségekkel együtt tűnt el. Az Európából érkezett misszionáriusok a kereszténység nevében tűzzel-vassal irtották a helyi hagyományokat. Volt, amikor felgyújtották a kunyhókat, hogy megsemmisítsék az ősök szellemének kultikus tárgyait. A tárgyi kultúra kincsei viszont a gyarmatosítókat gazdagították, akik elrabolták, üveggyöngyre, olcsó dohányra „cserélték” az archaikus objektumokat. Ezek egy része most világvárosi múzeumok állományát gyarapítja.

A Bismarck-szigetcsoporthoz nyugati részéhez tartoznak a Hermit-szigetek. A tizenkét kis szigetecske egyikét Aly tiszteletesről nevezték el, a szerző apai nagypapjának testvéréről. A legnagyobb sziget neve Luf, ennek területe is mindössze hat négyzetkilométernyi. Az itt élő pár tucat ember azonban annak idején bámulatos szépségű és tengerálló nagy csónakokat tudott építeni. Ezekkel a trópusi kenyérfa (*artocarpus altilia*) törzséből vájt, pálmalevél fonadékokból készült vitorlákkal ellátott járművekkel nemcsak a szomszédos szigeteket tudták meglátogatni, hanem kimerészkedtek velük a nyílt óceánra is.

E hajók segítségével a szigetlakók élénk társadalmi és kereskedelmi kapcsolatban maradtak egymással, ha szükségesnek látszott, új lakóhelyet kerestek és találtak maguknak. A kellemes klíma, az ehető növények és halak bősége igazi édenkertté tette a szigetvilágot, egészen addig, amíg meg nem érkeztek a gyarmatosítók, akik vélt kultúrfölényük biztos tudatában leigázták az őslakosokat.

A könyv igazi „hőse” az a tizenöt méter hosszú, négy méter széles, rajzokkal ékesen feldíszített vitorláshajó, amely Luf szigetéről 1904-ben „került” Berlinbe a hamburgi Henssler & Co hamburgi cég közvetítésével. Napjainkban a hajó a berlini Humboldt Forum fő attrakciója. Ez az egyszerre akár ötven ember befogadására is alkalmas jármű bizonyítja készítőinek felkészültségét nemcsak az építés, hanem a hajózás technikájának a terén is. Ezekkel a hajókkal képesek voltak az uralkodó szélirány ellenében is vitorlázni, azaz hosszú tengeri utakat megtenni.

A gyarmatosítók annak idején mélyen megvetették a prédaútjaikon talált „vadak”-at. Az írásbeliség

hiánya alapján a bennszülötteket ostoba gyermeknek tekintették. Amit a kolonizáció során civilizatorikus tettként ünnepeltek, az legtöbbször nem volt több fosztogatásnál. Aki ma a csendes-óceáni szigetvilág eredeti kultúrájára kíváncsi, nagyobb haszonnal látogathatja a berlini, mint a helyi múzeumokat.

Aly felveti a kérdést, jogos-e a kolonizáció során rabolt kincseket pusztán múzeumi tárgyaknak tekinteni, amelyek, úgy mond, az emberi kultúra fejlődésének egyes állomásait jelenítik meg eredeti helyüktől több ezer kilométerre, eredeti készítőik leszármazottjai számára hozzáférhetetlen módon.

Rámutat arra az összefüggésre is, ami a kolonizációs szemlélet és a nemzetiszocialista gondolatmenet között fennáll. Aki az emberiséget értékesebb és értéktelenebb csoportokra osztja, attól nem áll távol a második csoportba tartozók kiszorítása, kifosztása, sőt fizikai megsemmisítése sem.

Jaci Byrne: *Az auschwitzzi karnagy.*

Egy hadifogoly, aki ezreknek adott reményt

Fordította: Szűr-Szabó Katalin

Budapest, 21. Század Kiadó, 2022., 304 o.

Nyolcvan évvel a holokauszt után már nem jelennek meg újdonságként túlélők visszaemlékezései. Mostanában már leszármazottak írják meg szüleik vagy nagyszüleik történetét, illetve regényszerű feldolgozások születnek a haláltáborokról.

Henry Barnes Jackson ezreddobos (1898–1964) történetét sem saját maga, hanem az unokája alakította könyvvé. Hitelességében ez a beszámoló azonban kiemelkedik a leszármazottak által írt szövegek közül, mivel a nagyapának hadifogsága éveit során vezetett részletes naplóján, azaz hiteles forráson alapul.

Jackson maga részt vett mindkét világháborúban, az elsőben nagyon fiatal önkéntesként, a másodikban meglelt férfiként, négygyermekes családapaként, katonazenészként. 1939-ben vonult be, de már 1940-ben hadifogságba esett Belgiumban. Jacksont és bajtársait először Lengyelországba vitték, Poznań környékére. A Warthelager nevű hadifogolytáborban két évet töltöttek el, építkezéseken kellett dolgozniuk. Ez a tábor egyébként a náci tisztek számára kiképzőhelyként is szolgált.

A könyv legnagyobb érdekessége a hadifoglyok és a deportált zsidók tábori élete közti óriási különbség hiteles bemutatása. A hadifoglyok élelmézeése szűkös volt és szegényes, de ők a Vöröskeresztől kapott csomagokból ezt ki tudták egészíteni. A német őrök összehasonlíthatatlanul jobban bántak

velük, mint a koncentrációs táborok lakóival, mondhatni, szinte civilizáltan. Tisztességes ruházattal látták el őket, sportolhattak is. Kaptak hangszereket és kottákat a Vörös keresztől. Jacksonnak karnagyként ez különösen fontos volt. Fogságának jó részében átíratokat készített vígoperákból, ezeket aztán betanította a zenekarának. Rendszeresen tartottak próbákat és hangversenyeket. Ezeket a német fogva tartók is szívesen hallgatták. Egész darabokat is betanultak, így például Gilbert és Sullivan operettjét, a *Pensance kalózeit*. A darabban a női szerepeket is férfiak alakították, ez újabb humorforrásul szolgált a nézőknek és a résztvevőknek.

Az angol foglyok helyzetére a legjellemzőbb, hogy feljelentették fogva tartóikat a genfi egyezményre hivatkozva, s panaszukat némi késéssel orvosolták is.

1942 áprilisában aztán új helyre kerültek. A név – Auschwitz – akkor még nem mondott számukra semmit. „Hatalmas komplexum, a környéken láthatóan több másik tábor is van. Egy polgári koncentrációs tábor mellett megyünk el, a foglyok mind rendkívül soványak, és tarra borotválták a fejüket.” (111.)

Jackson csak lassan ismeri meg a civilizált foglyotáboron kívüli életet: „A zsidók szörnyű állapot-

ban vannak, ám ennek ellenére kénytelenek hatalmas zsák terményt cipelni: kiemelik a zsákokat a bárkákból, majd amikor leteszik, korbáccsal kergetik őket vissza az uszályokra. Szívtettépő nézni...” (113.)

Aztán még rosszabbra fordult a helyzet. Tífuszos vizet kellett inniuk, felakasztott lengyelek, megerőszakolt lányok holttesteivel szembesültek a tábor közelében. A hadifoglyok élete is megnehezült. Az otthontól való távollét, a bizonytalan jövő, a menyasszonyok, feleségek hűtlensége többeket búskomorságba, némelyeket öngyilkosságba kergetett.

Az 1944-es év vége felé egyre több bombatámadás érte a vidéket. Az oroszok ugyan közeledtek, de a foglyok számára ez sem jelentett segítséget: vonatra rakták őket, és vitték Németország belseje felé. Még néhány lidérces hetet kellett átélniük, aztán megmenekültek. 1945-ben repülőre ültek, irány Anglia.

Hatalmas különbség van abban is, ahogy a koncentrációs táborokba hurcolt zsidók és a hadifoglyok hazakerültek. Előbbiek segítség, élelem, támogatás nélkül botorkáltak a németországi utakon, sokan útközben lelték halálukat. A brit katonákat repülőn vitték haza, ahol mindenekelőtt egészségügyi kivizsgáláson kellett átesniük. Jackson gyomor-baja ekkor már elég súlyos volt, hónapokat töltött szanatóriumi körülmények között, mire hazarendték. A kórházi tartózkodás során elősegítették a felszabadult foglyok társadalmi reintegrációját, a lábadozás ideje alatt előadásokat hallgathattak. Ezekben nemcsak az ország gazdaságának megváltozásáról volt szó, hanem a divatról, az új szokásokról is, arról, mennyire határozottabbak, erősebbek lettek a nők a háború éveiben.

Jackson története a háború embertelenségéről szól, az angol hadifoglyok nehéz sorsáról, de elbeszélésének háttérében megjelennek a minden elképzelhetőnél borzalmasabb képek a holokauszt tömeggyilkosságairól.

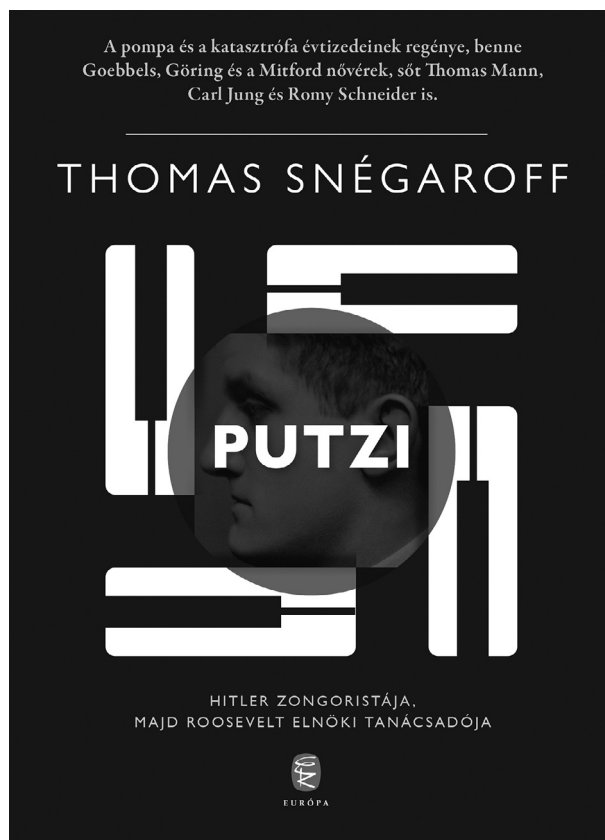
Thomas Snégaroff: *Putzi. Hitler zongoristája, majd Roosevelt elnöki tanácsadója*

Fordította: Bíró Péter

Budapest, Európa Könyvkiadó, 2022., 353 o.

Rövidre fogom: ezt a könyvet kár volt magyarra fordítani, főleg pedig az emberi munkára.

Pedig lehetett volna belőle akár kellemes olvasmány is. A történelmi lektűröknek megvan az olvasóközönségük. Kellemes borzongást várnak tőlük,

azt, hogy behelyezkedhessenek egy letűnt kor ünnep- és mindennapjaiba, megismerkedhessenek híres emberekkel, történelemformáló személyiségekkel. Nem mellékesen történelmi tudásuk gyarapodását is várják tőlük, nem olyan unalmasan, mint az iskolában, hanem érdekesen, úgy, hogy beukcskálhassanak a nagy emberek titkos életébe.

Ernst Hanfstaengl (1887–1975), avagy Putzi, ahogy pályáskori becenevén emlegetik, csakugyan érdekes figurának tűnhet. A művelt, gazdag német családból származó férfi a Harvardon szerzett diplomát, majd 1922-ben tért vissza szülőhazájába, Münchenbe, itt kezdte akkoriban Hitler politikai karrierjét. Hanfstaenglt egy amerikai katonatiszt barátja, Truman Smith arra kérte, lépjen vele kapcsolatba, és számoljon be neki róla. Ezzel kezdődött hősrünk furcsa, kémgyanús pályafutása.

Putzi teljesítette barátja kérését, összebarátkozott Hitlerrel, ő lett Egon fiának a keresztapja is. Hanfstaengl beépült a rendszerbe, egyre fontosabb ember lett az NSDAP-ben, pedig a pártba csak 1931-ben lépett be. Náci karrierjének csúcán ő volt a pártban a külföldi sajtóosztály vezetője.

Kapcsolatuk elmélyülésében szerepet játszott, hogy Putzi kitűnően zongorázott, gyakran játszott

Hitlernek részleteket mindkettőjük imádott zeneszerzőjének, Richard Wagnernek a műveiből.

Hanfstaengl legfőbb szerepe a náci mozgalom erősödésében abban nyilvánult meg, hogy bemutatta Hitlert a müncheni előkelő társaságnak, pénzes támogatókat szerzett neki, s maga is adakozott, például a legvéresszájúbb náci lap, a *Völkischer Beobachter* életben tartására. Külföldi kapcsolatait is felhasználta a mozgalom érdekében, egyszer állítólag majdnem sikerült egy találkozót megszerveznie Hitler és Winston Churchill között. A találkozó végül Hitler szeszélye miatt nem valósult meg. Hanfstaengl Hitler és Mussolini kapcsolatát is egyengette.

A náci birodalom vezetése és Hanfstaengl szakítása 1937-ben következett be, máig nem egészen tisztázott körülmények között. Egy amerikai útján kiderült számára, hogy harvardi egyetemi társai és régi barátai mennyire megvetik őt azért, hogy lepaktált a testet öltött, történelmi gonosszal. Németországba visszatérve bírálta a „hosszú kések éjszakáját”, ami a távollétében történt, ez viszont a náci vezérkarral és a paranoiásan gyanakvó Hitlerrel állította őt szembe.

Hanfstaengl számára Németországban forró lett a talaj, ezért Angliába menekült, onnan pedig az Egyesült Államokba. 1942-től kezdve régi ismerőse, Rooseveltnél tanácsadója lett. A háború után megírta erősen szubjektív, magát mentető életrajzát.

Hanfstaengl érdekes személyiségnek látszik, élete a huszadik századi történelem legtragikusabb eseményeinek közelébe sodorta. Van benne egy nagy fordulat, amikor hősrünk a nácik oldaláról a szövetségesekhez pártolt. Ebből az élettörténetből – gondolná az ember – könnyű egy letehetetlenül izgalmas könyvet írni. A könyv szerzőjének ez mégsem sikerült.

Snégaroff – az interneten található adatok alapján úgy tűnik – elsősorban külpolitikai újságíró, főleg az amerikai belpolitikával foglalkozik, erről nyilatkozik, publikál és készít dokumentumfilmeket. A *Putzi*ban tárgyalt események történelmi és kulturális hátterét nem ismeri alaposan. Erre jó példa, hogy csak egy ásitásnyi időt szán Djuna Barnesnak, aki egy időben állítólag Hanfstaengl szeretője volt. Pedig Barnes, akinek a leszbikus szépirodalom kultikus klasszikusát, az *Éjerdőt* köszönhetjük, érdekesebb és minden bizonnyal értékesebb figurája a huszadik századnak, mint a könyv címszereplője.

A könyv olvashatatlanságának másik oka az írói képességek hiánya. Ilyen – a cselekmény fő vonala szempontjából lényegtelen – mondatokon kell az olvasóknak átküzdenie magát: „Nem volt ritka, hogy

hangos kiabálás és a fiúk dulakodásának a csatazaja verte fel a ház nyugalmát. Putzi a termete miatt általában képes volt ellenállni a támadásoknak addig, míg meg nem érkezett Egon, és le nem szedte róla Edgart, miközben a kis Erwin pityergett, Erna pedig félbehagyta, amivel foglalatostkodott.” (48.)

Az érzelmek megjelenítése még kevésbé megy a szerzőnek. A közös bayreuthi látogatás fénypontjáról, Wagner sírjának meglátogatásáról ezt olvashatjuk: „Csak a fák lombjában susogó szél háborgatta a csendet, miközben Hitler és Putzi hosszan merengett a nagyember [sic!] sírjánál.” (39.)

A könyv hitelességét erősen rontja, hogy zömében perszonális stílusban íródott, a szerző arról ír, szerinte mit gondolt Putzi Hitlerről és fordítva. Ez egy történelmi lektűr esetében súlyos hiba. Helyesebb lett volna a külső eseményekre koncentrálni, mint feltételezésekbe bocsátkozni arról, hogyan vélekedett saját magáról vagy egy másikról ez vagy az a történelmi személy. Snégaroffot ebben még az sem gátolja, hogy az egyik szereplő – Wagner – nem is ismerhette a másikat, Hitlert. „Hitler, eltekintve az uralkodó örületétől és szexuális hangoltságától, a lelke mélyén II. Lajosnak képzelte magát, Wagner pedig, aki csalódott, amiért nem találta meg az ifjú bajor királyban a német nemzet – azaz a német faj – egyesítőjét, haló poraiban valószínűleg Hitlerben lelt rá erre a messiásra.” (108.)

Snégaroffnak nem sikerült a főszereplője, Hanfstaengl körül kialakult homályt feloszlatni, sőt még átláthatatlanabbá tette. Sem a kikapcsolódni, sem a művelődni vágyó olvasóknak nem tudom ajánlani ezt a könyvet – néhány érdekes, főleg amerikai tárgyú politikai anekdotája ellenére sem. Az olvasás élvezetét a könyvben található számos helyesírási hiba sem segíti elő.

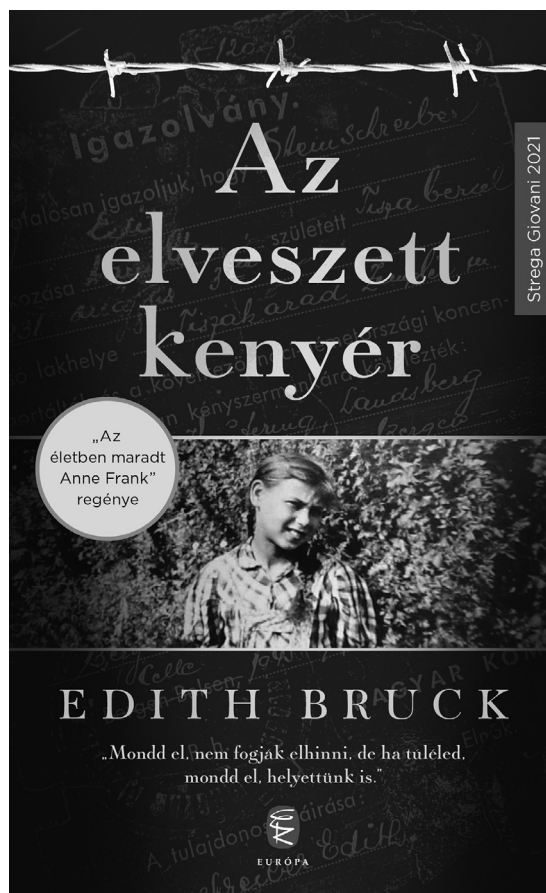
Bruck Edith: *Az elveszett kenyér*

Fordította: Lukácsi Margit

Budapest, Európa Kiadó, 2022., 160 o.

Bejárta a médiát az a fénykép, amelyen Bruck Edit és Ferenc pápa megöleli egymást. Ők idén január 27-én, a holokausz emléknapiján találkoztak a római Szent Márta-házban. A katolikus egyházfő megköszönte az írónőnek a „vértanúvá vált nép” emlékének ébren tartását szolgáló tanúságtételét.

Az írói életmű alapköve az 1959-es *Ki téged így szeret* című kötet volt, amely Székely Sándor fordításában jelent meg magyarul. Témája az Északkelet-Magyarországon félpaszti sorban élő zsidó családoknak az élete. A deportálás, az itteniek haláltáborokba hurcolása és meggyilkolása egy sajátos

életformát és hagyományt is kiirtott. Bruck Edit a kevés túlélők egyikeként küldetésének érzi emlékü felidézését. Teszi ezt filmrendezőként, elismert és hiteles közszereplőként, íróként, költőként olasz nyelven írott műveivel. Itthon is otthon van, mondhatnánk, hiszen jelen műve a hatodik, amelyet az Európa Kiadó megoszt a magyar közönséggel. Portréfilmet is láttunk róla, amelyben elmondta, miért választotta írói nyelveként az olaszt, miért kapcsolódott számára magyar anyanyelve a bántásokhoz, a meg nem hallgatáshoz.

Az első könyv után hatvan évvel született új mű, *Az elveszett kenyér* cselekménye más Bruck-művekhez hasonlóan a Tisza-parti faluban indul. Egyedisége női felnőtté válás-történet-jellegében van. Hogyan képes egy kamaszkorát megsemmisítő táborokban töltő lány nőiségét harmonikusan megélt felnőtté válni? Hogyan tud valaki kiirtott családját emlékezetében hűen megőrizve új családot alapítani, az örökké idegenné vált haza helyett új hazát találni, a sértések nyelveként idegenné vált magyar helyett új anyanyelvet?

A könyv Ditke, a szőke kislány szemszögéből kezdi mesélni az eseményeket. Ő ekkor még min-

dennek tudott örülni. A tanítónő írásos dicséretének, édesanyja ölelésének, a virágoknak a kertben. De legjobban a család piros tetős új háza töltötte el boldogsággal. Ezt a halott nagymama zsebében talált néhány szegényes ékszer árából építették. Ditke könnyű léptekkel járta be a falut, de vidámságra egyre kevesebb oka volt. A tanító „Heil Hitler”-rel köszöntötte, a gyerekek kicsúfolták. „Csak mert zsidók vagyunk” – Ditke hirtelen nem értette a világot.

A gyerekek dideregtek az ágyukban, valaki kővel betörte az ablakukat. Az édesanya hiába mondta nekik, ez az Isten akarata, a nyugtalanság ott fészkel mindannyiukban. A hirtelen jött tavaszban a család készült az ünnepre, hiszen kaptak egy kis lisztet Liditől, a kedves szomszédasszonytól. Az anya elkezdte dagasztani a kenyérnek valót. Csendőrök törnek rájuk, a kenyeret se engedik megsütni.

Ez a gyermekkor vége – a gettóba kerülést, a vonatutazást Ditke már tudatos személyiségként éli meg. Ennek jeleként a könyv narrációja egy tudatos felnőt hangján, egyes szám első személyben folytatódik. „Olyan volt, mint egy kivonulás Egyiptomból, Mózes nélkül, anélkül, hogy megjelent volna az Örökkévaló, és a Vörös-tenger helyett a marhavagonok ajtaja nyílt meg fülsüketítő nyikorgással.”

Az elbeszélő először Auschwitzba került, itt rögtön elveszítette nevét és édesanyját, 11152-ként élt tovább. Innen vitték Dachaubá, később Kauferingbe, utoljára pedig Bergen-Belsenbe. Itt élte meg a felszabadulást Judit nővérével együtt 1945 áprilisában. Egy kis pihenés és regenerálódás után útra keltek, és megérkeztek a romos és cseppet sem barátságos Budapestre. Mirjam nővérük megözvegyülve ugyan, de Perlasca jóvoltából mégiscsak túlélte apró gyermeké a szörnyűségeket. Ettől semmivel sem lett szeretetteljesebb, tovább is küldte testvéreit Miskolcra. Másik nővérük, Sára is ridegen fogadta őket, de legalább bátyjuktól, Dávidtól megtudhatták édesapjuk halálának körülményeit, és meggyászolhatták őt.

Edit és Judit visszalátogattak a Tisza menti szülőfaluba is, de ott csak ellenséges tekintetek fogadták őket. Házuk feldúlva, kirabolva, a szomszéd óljából átfolyt trágyalében néhány családi fénykép. Ennyi maradt. Teherré vált számukra a visszanyert élet.

Judit úgy döntött, megvalósítja édesanyja álmát, kivándorol Palesztinába. Edit saját vágyait követve maradt, zongorázni tanult és írni próbált. De nem volt maradása az idegenné vált Magyarországon, pár év múlva már ő is egy himbálózó hajó fedélzetén tartott az új zsidó állam irányába. Testvérei, Judit és Dávid ekkor már letelepedett, családi emberek voltak. Segítettek volna Editnek, de a maguk

felfogása szerint. Próbálták rábeszélni, hogy jelentkezzen a hadseregbe, de ő viszolygott a fegyverektől. Nem vonzotta az izraeli élet másik oszlopa, a földművelés sem.

Az önállóság érdekében merész döntést hozott: beállt egy tánccsoportba, együtt utaztak fellépni Athénba, Isztambulba, végül Zürichbe. A rendezett és hívős svájci városból Nápolyba, Dél-Olaszországba vitt az útjuk. És itt mintha csoda történt volna.

„Maga a város, az emberek, a levegő, az ég – minden mosolygott.” Ebben a zajos, nyüzsgő, egyszerre szegény és gazdag városban Edit úgy érezte, mindig is ide vágyott. Magyarország helyett, ahol nem fogadták be, nem hallgatták meg, nem engedték beszélni, itt egy kedves, barátságos világ várt rá. „Ez az, mondtam magamban, ez az én országom.”

Olaszország örökbe fogadta őt, megadta neki a mindennapi kenyeret és még sokkal többet is. Lehetőséget a megszólalásra, tiszteletet, elismerést, Nelo Risi költő és filmrendező személyében pedig hűséges és megértő társat.

Bruck Edit az újonnan megtanult olasz szavakon mesélte el újra meg újra a saját és családja történetét, Auschwitzot. Azért tartotta ébren a haláltábor emlékezetét, hogy soha többé ne lehessen embertömegeket elbódítani gyilkos eszmékkel, ne válhasson a világ egyik országa sem csapdává senki számára. Amikor nővére, auschwitzzi túlélő társa, Judit azt mondta neki: „Neked csak könyveid vannak, nincsenek gyerekeid” – nagyon félreértett valamit. Bruck Edit óvó, anyai szeretete a világ bántalmazottaié. Szellemi örökségként pedig számukra és mindannyiunk számára élni segítő könyveket hagy maga után.

A kilencvenedik életévét betöltve romlik a látása, pedig úgy érzi, még sok feladata van. A könyv egy Istenhez írott levéllel fejeződik be: „Írok Neked, amíg még látok”. Egyet kér tőle, szemeinek épségét, látásának tisztaságát.

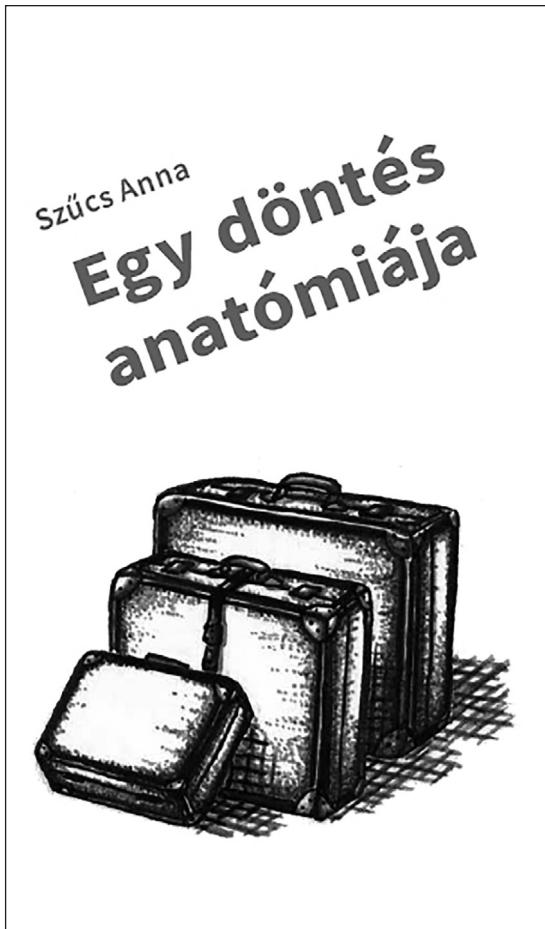
„Az emlékezetet, mely hűtlenül is hű hozzám, az én mindennapi kenyeremet hagyd meg, ne hagyj sötétségben, fel kell világosítanom néhány fiatal tudatát.” Ezt kéri Bruck Edit, aki a saját nevében megbocsátott családja és népe gyilkosainak, és nem érez gyűlöletet senki iránt sem.

Szücs Anna: *Egy döntés anatómiája*

Fordította: Szücs András

Budapest, Tevan Alapítvány, 2022., 123 o.

Ez a történet később játszódik, egészen pontosan 1956 őszén, Zalaegerszegen. A holokauszt sötét

árnya azonban ott lebeg a szereplők sorsa fölött. Imre és Irma túlélte a vészorszakot, a férfi a munkaszolgálatot, a nő a haláltábot. Szülővárosukban találkoztak újra, s mert „az élet él és élni akar”, összeházasodtak, családot alapítottak. Unalmas, kispolgári, vidéki lét az övék, de biztos. Legalábbis annak látszik 1956. október végéig.

Imre a népbolthálózatban dolgozik középvezetőként, éppen azt latolgatja, hogyan szervezze meg a november 7-i ünnepség előtti bőséges áruválaszték szétszétállítását a boltokba, amikor eléri a hírek a fővárosból. Az egyetemisták akarnak valamit, de mit is? Lassan kiderül, hogy komoly dologról van szó. Fleischmann, Imre munkáskáder főnöke mindenesetre rosszat sejt, egyelőre otthon marad.

Irma a piacon megtudja az asszonyoktól, hogy komoly tüntetések zajlanak a fővárosban. Fiuk,

Andris éli az iskolások mindennapi életét, tanítás után az iskolaudvaron golyóznak. Nagyon ügyes ebben a játékban, sikerül is elnyernie osztálytársa szivárványos üveggolyóját.

A konfliktus éppen e miatt tör ki az osztályban. Feri, akit szülei leszidnak az ausztriai ajándék elvesztése miatt, csalással vádolja Andrist, majd lezsidózza. Andris nem ismerte a szót, szüleihez fordul. Azok az iskolai incidenst intő jelként értelmezik. A múlt kísértetei akár fel is támadhatnak.

Zalaegerszeg sem maradt meg annak a nyugodt kisvárosnak, amilyennek ismerték és szerették. Két nappal a pesti tüntetések után itt is zászlóval vonultak utcára az emberek, és ledöntötték a vasútállomás előtti felszabadulási emlékművet. A városban megalakult a forradalmi tanács, döntésük alapján a vállalatokat munkástanácsok fogják vezetni. Imrét felkérlik, legyen munkahelyén a tanács tagja. Tisztelettel kitér a kérés elől, nem akar elköteleződni.

De maradhatott bárki is semleges ebben a helyzetben? A városban a tüntetés lövöldözésbe toroklott. Veszélybe kerülhetnek vajon a belvárosi lakosok is? Ki tudja? Spiegelék egy éjszakára mindenesetre elfogadták egy kedves kolléga vendégszeretetét.

És ekkor tört fel belőlük elemi erővel a félelem: újra bekövetkezhet az, amitől egyszer már megmenekültek. Nem akarják még egyszer átélni, nem akarják gyermeküket kitenni a bizonytalan jövőnek. De hát nem is kell, hiszen a határok nyitva vannak, fuvar is akad odáig, megfizethető áron. Összecsomagolnak. Korán reggel az utcán várják a teherautót. Imre az utolsó pillanatban mégis másként dönt, úgy érzi, a dolgok a helyükre kerültek végre. „A fenébe az egésszel! Maradunk! Vigyük vissza a bőrröndöket!”

Maradtak hát Magyarországon, minden racionális érv és belső szorongás ellenére. Az ötvenhatos napok krónikáját az unoka viszont Svájcban, franciául írta meg. 2020-ban jelent meg a kis könyv a genfi Encre Fraîche Kiadó gondozásában. Legjobb első könyvként megkapta Genf kanton Prix Chénois különdíját, 2021-ben pedig francia Svájcban az SPG irodalmi díjat. Magyarul édesapja, a könyvben kisfiúként szereplő András fordításában jelent meg. Így érkezett végre haza ez a nagyon elgondolkodtató történet.

